

Bizonyos, hogy — mint minden költőében — az ő művében is számos reminiszcenciát lehet felfedezni. Fiatal korának lírájával kapcsolatban már említettük az avantgarde irányzatok hatását; az előbb idézett négy sor Arany: *Kapcsos könyvének* nem egy darabjára emlékeztet, a negyvenes években írt *Palicsi őszből* pedig Verlaine hangulata árad. Erdemes-e — a mikrofilológiának bizonyos fokig költészetellenes módszerével — kinyomozni a világirodalomnak valamennyi költőjét, akire Csukának, századunk magyar költőjének, akarva-akaratlan reagálnia kellett? Meg lehetne kísérlni, persze, hogy meg lehetne. Meddő kísérlet volna. Csuka költészete így, együtt s önmagában századunk legnehezebb öt évtizedének szép, mert igazán művészi, mert alkotójának egyéniségét jól kifejező dokumentuma. (*Magvető, 1977.*)

SZIKLAY LÁSZLÓ

Csontos Vilmos: Dalol a föld

Csontos Vilmos hetvenéves. A mai csehszlovákiai magyar irodalomban ő az egyetlen olyan lírikus, akinek már a második világháború előtt kötetei jelentek meg (*Magyar ugaron, 1932; Üzent a föld, 1934* — Agárdy Zsigmonddal és Sass Jánossal együtt —; *Üzentek értem, 1936; Tovább kell menni, 1941*). Költői pályája a húszas évek legvégén indult, a magyarországi népi írói mozgalom szerveződésével egy időben jelentek meg első versei. Autodidakta, miként a magyar irodalomban Sinka István, Szabó Pál, Veres Péter és mások, a csehszlovákiai magyar irodalom népi vonulatában pedig a paraszt-prózaíró Sellyei József, s a munkás származású Dömötör Teréz, Háber Zoltán és Szabó Béla. Népi lírikus, a paraszti sorból küzdötte fel magát az asztalos mesterségig, s egész életében falusi közösségben élt, asztalosként, szövetkezeti tagként dolgozott. Önéletrajza (*Gyalogút, 1972*) is pontosan érzékelteti költészetének alapvető dilemmáját: a csendes lobogás vállalását, s ennek ütközését azzal a fájdalommal, amit a kicsiség tudata teremt. Népi líra a Csontosé, de nem találjuk meg benne a népi írók lírájára jellemző poétikai jegyeket, inkább tematikai rokonságot észlelünk. A szegénységről, a napról napra tengődő bizonytalan élet keserveiről, az asztalosműhely poros, fojtó levegőjéről szóló költeményei Petőfi erős hatását mutatják. Ezek a versek leírással indulnak, az utolsó strófában általában líraiság nélküli, rigmus- vagy frázisszerű, lelkesedő-reménykedő befejezéssel zárulnak, a gyalu „egy szebb holnapért sikolt”, s bár a költő szemfedőjét a nyomor szövögeti, mégis harcos kiáltást hallat: „bajtárs, csatára!” (*Üres a műhely, Nekem sokat kell küzdenem*). A harmincas évek közepén szembetűnően Adyt utánozza Csontos Vilmos. Versei megtelnek sejtelmekkel, adys kifejezésekkel: „szép álmódások” üzentek a költőért s neki el kellett jönnie (*Üzentek értem*), szerelmét megálmodta „jónak” s eljött „bús valónak, Fájdalmas csóknak” (*Megálmodtalak*), Ady erős követése gyakran hoz képzavaroakat, máskor az Ady által gyakran használt stilisztikai elemek (például az ismétlés) átvétele slágerízű verseket szül Csontos tollán (*Csak egyszer van*). Nemcsak az egyes motívumokat (titok, fehérség, csók, szem, nézés stb.) veszi át Adytól, hanem olykor egy-egy Ady-vers közvetlen imitációját írja meg (*Az Cceán felé, Nézlek*). Csontos Vilmos magányosan kereső, s önmagára nem találó korszaka a harmincas évek legvégén, negyvenes évek elején zárul le, amikor személyesen megismerkedik a magyarországi népi írói mozgalom tagjaival. Olvasta Sinka, Erdélyi verseit a *Szabad Szóban* s a *Kelet Népében*, a parasztírók művei tették nyugtalanná, s érezte, hogy „tovább kell menni”, saját hangjára kell találnia, s ezt csak személyes élményeinek vállalása, leírása teremtheti meg. Különösen Sinka István volt rá nagy hatással.

Szembetűnő azonban, hogy Csontos líráját a népi írók hatása is főként a leíró versek felé mozdította, tárgyyszerű pontosságra nevelte. Ennek az oka bizonyára az az alkati adottság, hogy Csontos költői karakteréből teljesen hiányoznak azok a vonások, amelyek a mélyvilágból feltörekvő népi tehetségekre a harmincas években általában jellemzőek voltak: a robusztusság, keménység és harciasság. Benne az ellenkező vonások vannak túlsúlyban, a szelídség, szerénység, önemésztő érzékenység határozza meg egész világát, költészetének struktúráját is (Turczel Lajos).

Legjobb művei leírások, élményeinek, környezetének megjelenítései. Csak a lelke mélyén, szinte elnyomottan élő vágyakozás a nagyobbra, feszíti szét olykor — s rontja el — a verseket. Ezért nem tudta Csontos líráját megtermékenyíteni a népdal és a népballada sem, melyet pedig Sinka és Erdélyi lírája is közvetített számára. A negyvenes évek elején írja tárgyias leíró verseit (*Este, Parasztok*), melyekben a sokféle hatás ellenére egyéni hangon szól, s ezek szomszédságában szerepelnek a csókcsatákat idéző, nagy „tevésekre” készülő Ady-utánzatok.

Csontos Vilmos költészete a szelíd egyéniségnek és a kornak a találkozását tükrözi. Történelem is, nemcsak a léleké, hanem a társadalomé is. Lírájának alaptónusa a halk keserűség, „amikor ez a csontosai szerénység-attitűd önmagán túllendülve, fortissimóba csap, akkor menthetetlenül idegen, légüres térbe téved, sokszor frázisba” — írta róla Fábry Zoltán. A háborús élmény, majd az ötvenes évek elejének mozgalmas, mikrofonos korszaka nem hozhatta meg Csontos költészetének kiteljesedését. Az ötvenes évek elején lírája megtelik frázissal: a pontos leírás és annak értelmezése oly távoli egymástól, hogy szinte sohasem teremti meg a költő az egységes lírai átformáltságot. Csontos Vilmos erkölcsi nagyságát mutatja, hogy költészetének eszméi értékei töretlenek. Nemcsak életformájához ragaszkodik mindmáig, hanem több mint négy évtizedes költői pályáján az önelemzésnek és önalakításnak azt a fegyelmét és etikáját figyelhetjük meg, mely minden embertelenséggel szembeállította, s mindig a kor dehumanizációs törekvései ellen szólította a maga csendes hangján. Fábry Csontos költészetének élményszegénységét elemezve rámutatott arra, hogy amikor egy közösség élményeivel azonosulni tud, akkor tágabb érvényűvé képes emelni saját személyes élményeit is. *Beneshez* című verse 1947-ben így veti fel a csehszlovákiai magyarság helyzetének akkori méltatlanságát. Nem nagy művészi erővel szól, de valószínűleg van ennek a versnek. Csontos költészetének, költői tehetségének az is sajátossága, hogy csak a tárgyszerűen személyes élményeiről tud hiteles verset írni, egy-egy téma intellektuális vagy érzelmi mélyítésére-tágítására nincs képessége. Az ötvenes évek közepétől egyre jobban megtisztul a rekvizitumoktól és utánérezésektől költészete, egyneműbb lesz. Ekkor írja legszebb, epikus menetű, leíró természetverseit (*Zápor, Öreg paraszt, Garamsalló*), ezekben — miként Csanda Sándor megállapította: — „igazi népi lírai realizmus van”. A természetélmény ihlette versek az ötvenes évek végén, hatvanas években gyakran új szintet kapnak az emlékeztéstől (*Garamsalló*). Csontos öregkori lírájának a számvetés, emlékezés, önfelmérés adja legtisztább hangjait. Verseiből egy olyan költői egyéniség tárulkozik elénk, aki megbékélt, emberi törekvéseire nézve igazoltan néz vissza nem nagy igényű, de mindig tisztességes pályájára. Az emlékező versek a régi témákat elevenítik meg újra, állandó költői nézőponttá válik a szembeállítás, összehasonlítás (*Hiszek az emberben*, 1961; *Új szerelem*, 1966; *Örökség*, 1973). Gondolati igényű, nagyobb kompozíciójú versben próbálja összegezni életének legfőbb eszméit, tanulságait (*Eszméltető*). Költői képkinca szinte teljességgel a természetből való, a verse gyakran épül kibontott hasonlatokra, a természet egy-egy jelensége allegorikus jellegű értelmet nyer nála (*Szilaj csikó, Csiga-ház, Erecske*), de a költő maga fejt meg az allegóriát, a természet valamely jelenségét saját sorsával, annak törvényeivel azonosítja vagy ahhoz hasonlítja. Költészetéből 1968-ban *Csendes lobogással* címmel jelent meg válogatás, most pedig hetven verset tartalmazó újabb válogatással köszönti a Madách Kiadó a hetvenéves költőt (*Dalol a föld*).

GÖRÖMBEI ANDRÁS